

Alicja Pstyga

Przekład w komunikowaniu medialnym – perspektywa aksjologiczna

Słowo z Perspektywy
Językoznawcy i Tłumacza
Tom VIII

**Przekład w komunikowaniu medialnym –
perspektywa aksjologiczna**

**Słowo z Perspektywy
Językoznawcy i Tłumacza
Tom VIII**

Alicja Pstyga

**Przekład w komunikowaniu medialnym –
perspektywa aksjologiczna**

(na przykładzie rosyjsko-polskich konfrontacji
przekładowych w dyskursie prasowym)

Recenzent
dr hab. Jolanta Lubocha-Kruglik, prof. UŚ

Redaktor Wydawnictwa
Aneta Lica

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
Instytutu Rusycystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego
oraz Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Alicja Pstyga
<https://orcid.org/0000-0001-6933-2132>

ISBN 978-83-8206-199-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

Spis treści

Wprowadzenie | 7

Rozdział I. Dyskurs medialny: język, tekst i rzeczywistość tekstowa (implikacje dla przekładu) | 11

Rozdział II. Przekład i problemy komunikacji przekładowej | 43

Rozdział III. Tekst i rzeczywistość tekstowa w interpretacji przekładowej (rosyjska publicystyka w tłumaczeniu na język polski) | 71

Rozdział IV. Rzeczywistość dwutekstu: konfrontacje przekładowe w perspektywie aksjologicznej | 101

    Studia przypadków | 115

    Komunikat przełożony w perspektywie multimodalnej | 135

Zakończenie | 185

Translation in Media Communication: an Axiological Perspective (the Case of Media Texts Translated from Russian into Polish)

Summary | 187

Перевод в медийной коммуникации – проблемы оценочности (на примере сопоставления русско-польских переводческих межтекстовых соотношений в медийном дискурсе)

Резюме | 189

Literatura | 193

Wprowadzenie

Wieloletnie obserwacje rosyjsko-polskich relacji przekładowych, których podstawę stanowią głównie rosyjskojęzyczne teksty medialne oraz ich przedruki (a więc tłumaczenia) zamieszczane w czasopiśmie „Forum” (teksty prasowe), skłaniają mnie do ponownego podjęcia zagadnienia związanego z problemami ich przekładu. We wstępie do wydanej w 2013 roku monografii *Przekład w komunikowaniu medialnym. Wybrane zagadnienia na podstawie polskich przekładów rosyjskich tekstów prasowych* (Gdańsk 2013) stwierdziłam, że nawiązując m.in. do wcześniejszych moich publikacji i wykorzystując zawarte w nich analizy materiałowe, starałam się przedstawić w niej wybrane zagadnienia w sposób usystematyzowany, aczkolwiek – ze względu na specyfikę materiału badawczego – niepełny, naturalnie nie wyczerpując bogatej problematyki przekładu. Poza ustaleniami teoretycznymi w książce tej bliżej przedstawiłam problem kategorii punktu widzenia w przekładzie, zagadnienia tłumaczenia nagłówek prasowych, słowotwórcze aspekty przekładu, frazeologię w konfrontacji przekładowej oraz zjawisko intertekstualności w tłumaczeniu jako ważne problemy szczegółowe, w opracowaniu osadzone w szerokim kontekście społeczno-kulturowym. Jednakże konfrontowane z tekstem oryginału indywidualne decyzje tłumacza, odtwarzającego zastaną rzeczywistość tekstową dla odbiorcy o zdecydowanie różnym – w porównaniu z odbiorcą oryginału – doświadczeniu, bądź też ostateczne rozstrzygnięcia czy modyfikacje redakcji, nawet w zakresie wskazanych problemów szczegółowych wymagają bardziej pogłębionej analizy i globalnej oceny dwutekstów oraz uwzględnienia wymiaru aksjologicznego w odniesieniu do wielu spośród analizowanych tekstów prasowych.

Tej złożonej problematyce wartościowania w tekście medialnym (w tym prasowym) w ujęciu przekładowym poświęcone jest niniejsze opracowanie. Podstawowym środkiem wyrazu w prasie pozostaje słowo, tym bardziej w perspektywie przekładowej, jednakże w przekazie medialnym coraz wyraźniej zaznacza się problem multimodalności – ważnym komponentem komunikatu jest więc również strona graficzna, zwłaszcza obraz, który nie jest wyłącznie ilustracją towarzyszącą zawartości artykułu, ale wpływa na jego interpretację (podobnie jak na wybór lektury). Wnikliwe analizy tekstów rosyjskojęzycznych oryginałów i ich polskich przekładów (dwutekstów) na poziomie zagadnień szczegółowych i indywidualnych rozwiązań tłumaczy wymagają zatem ujęcia całościowego dwutekstów, implikując podjęcie konfrontacji na poziomie dyskursów.

W niniejszym opracowaniu część teoretyczną (w dużej mierze wyzyskującą ustalenia zawarte w poprzedniej monografii; *novum* – poza uzupełnieniem wynikającym z aktualnego stanu badań – stanowi wymiar aksjologiczny dwutekstów) dopełnia część o charakterze empirycznym, praktycznym z odniesieniem do konkretnych – wybranych jedynie – dwutekstów. W tym zakresie wykorzystuję i odwołuję się m.in. do cyklu moich prac z lat 2017–2020: *Rzeczywistość medialna w przekładzie: między ekwiwalencją przekładową a strefą nieprzekładu* („Media – Biznes – Kultura” 2017); *Rzeczywistość medialna i medialny punkt widzenia a przekład* (w: *Międzyjęzykowe i międzykulturowe konteksty współczesnego dyskursu publicznego*, red. A. Pstyga, U. Patocka-Sigłowy, Gdańsk 2017); *Медиареальность в переводе: к проблеме культурной обусловленности медийной коммуникации* (w: *Художественный текст: культурная традиция и медиареальность*, red. U. Persi, A. V. Polonskiy, Belgorod 2017); *Konotacje wartościujące w tekście prasowym jako problem przekładu* (w: *Przekład – Język – Kultura V*, red. R. Lewicki, Lublin 2018). Tym obserwacjom siłą rzeczy towarzyszy też refleksja metodologiczna; zob.: *Семантическая интерпретация текста: лингвистические исследования на грани методологического срыва или интеграции* (w: *Лингвистический анализ на грани методологического срыва*, red. D. Szumska, K. Ozga, Kraków 2016); *Problemy interpretacji tekstu: integracja metodologiczna we współczesnym językoznawstwie słowiańskim* (w: *Współczesne językoznawstwo słowiańskie: teoria i metodologia badań*, t. 2: *Metody analizy i opisu jednostek leksykalnych i tekstowych*, red. E. Koriakowcewa, Siedlce 2016); *Perspektywy badań nad rosyjsko-polskim*

dyskursem prasowym („Roczniki Humanistyczne” 2019). Powstały więc one już po opublikowaniu monografii z 2013 roku i stanowią swego rodzaju kontynuację oraz poszerzenie podejmowanej problematyki badawczej. Tym razem zostały przekształcone stosownie do potrzeb książki. Przynoszą one zatem nie tyle nowe wątki, ile możliwość całościowego spojrzenia na teksty medialne funkcjonujące za pośrednictwem przekładu, z próbą wizualizacji dwutekstów, a także oceną sensów, które są w nich zawarte, oraz oceną elementów wizualnych (grafika, fotografia).

Aksjologia z punktu widzenia przekładu tekstów prasowych – kreatywnych, zwykle o funkcji perswazyjnej, w których różne środki bywają wykorzystywane jako nośniki konotacji wartościujących, przedstawiając temat wypowiedzi w sposób negatywny bądź pozytywny – skłania do zwrócenia uwagi na stopień odtworzenia (*vs.* zmiany) wartościowania. Z perspektywy przekładu ważne jest bowiem nie tylko użycie i dobór środków językowych (na co przede wszystkim zwracałam uwagę w książce *Przekład w komunikowaniu medialnym. Wybrane zagadnienia na podstawie polskich przekładów rosyjskich tekstów prasowych*), ale również wybór tematu i tekstu do tłumaczenia, które bezpośrednio wiążą się z selekcją i wartościowaniem informacji, pozwalając ocenić ich medialną wartość. Dlatego też globalne, całościowe spojrzenie na oryginał i przekład w odniesieniu do tekstów prasowych/ medialnych pozwala dostrzec także inne elementy struktury tekstów, których obecność, wyróżnienie lub pominięcie wpływa na wymiar aksjologiczny całego komunikatu. Fakt ten skłania do refleksji nad stopniem symetrii między oryginałem a przekładem i możliwością osiągnięcia spójnej reprezentacji tekstów, bezpośrednio łącząc się z pytaniem o przedstawianą w tekstach rzeczywistość medialną oraz jej ocenę.

Materiał wykorzystany w niniejszym opracowaniu stanowi zaledwie niewielką część zgromadzonego korpusu dwutekstów: rosyjskich tekstów prasowych i ich polskich przekładów opublikowanych na łamach czasopisma „Forum” w latach 2008–2020. W jego zestawieniu uczestniczyli też studenci – teksty prasowe wielokrotnie stanowiły bowiem podstawę materiałową prac licencjackich i magisterskich, przygotowywanych pod moim kierunkiem w latach 2007–2019. Niektóre z tekstów były przedmiotem samodzielnych tłumaczeń studentów (chodzi o przekład tekstów rosyjskich na język polski w ramach realizacji takich przedmiotów, jak podstawy translatoryki, filologiczna analiza tekstu, zwłaszcza zaś przekład tekstów medialnych

i reklamowych) i podstawą wnikliwych analiz wyborów translatorskich (w ramach późniejszej konfrontacji ich pracy z przekładem profesjonalnym czy też krytyki przekładu), dla mnie ciekawych ze względu na możliwość obserwowania dyskusji i sporów wokół każdej jednostki przekładu oraz zastosowanej strategii, co zawsze jest cennym doświadczeniem w pracy dydaktyka.

Mogę zatem powtórzyć, że wprawdzie różne zagadnienia przekładu należą do dobrze opracowanych tematów, to pewien niedosyt nadal pozostawia stan badań w zakresie relacji rosyjsko-polskich i tłumaczeń tekstów medialnych w szczególności. Przekład tekstów medialnych budzi zainteresowanie ze względu na ich różnorodność gatunkową (od tekstów informacyjnych po bliskie tekstom literackim felietony czy reportaże) oraz właściwości językowe, a zarazem stosunkowo krótką formę, co pozwala na ich przykładzie prześledzić i ocenić rozstrzygnięcia tłumacza w granicach całego tekstu. Z drugiej zaś strony duże zróżnicowanie tematyczne tekstów prasowych, podobnie jak ich powiązanie z pozajęzykową rzeczywistością społeczno-kulturową, specyfiką realiów, wymaga, aby każdy z nich rozpatrywany był odrębnie, z uwzględnieniem wiedzy oraz wielu dodatkowych okoliczności.

Mam nadzieję, że zawarte w książce rozważania okażą się przydatne i będą mogły posłużyć jako punkt wyjścia do dalszych, bardziej wnikliwych badań w zakresie konfrontacji przekładowych w obrębie dyskursu medialnego.

Rozdział I

Dyskurs medialny: język, tekst i rzeczywistość tekstowa (implikacje dla przekładu)

„[...] medialna interakcja i zmediatyzowane interpretacje rzeczywistości w coraz większym stopniu kształtują nasze doświadczenie wspólnoty i społeczeństwa”

W. Pisarek, *Język mediów czy język w mediach?*

Obserwacje języka w aktualnych mediach polskich i rosyjskich – przede wszystkim w ramach konfrontacji systemowych, ale również przekładowych – pozwalają na rozpatrywanie wielu problemów komunikacji medialnej i specyfiki językowej mediów w perspektywie paraleli (zob. Handke 1989). Perspektywa paraleli, której istotą jest szczególnie sposób oglądu i badania rzeczywistości językowej w obrębie lingwistyki porównawczej (Handke 1989: 8), umożliwia bowiem porównywanie faktów językowych i rzeczywistości tekstowej równoległe czy równocześnie¹. Paralelne zestawienie dwóch różnych dyskursów medialnych/ prasowych² i poszczególnych tekstów jest bowiem zaledwie wstępem do przekładu, który może być ujmowany jako

---

¹ Na te prawidłowości zwracają uwagę autorzy poszczególnych tomów z serii Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich pod redakcją S. Gajdy (m.in. Gajda red. 2001; Širjaev red. 1997), a także autorzy innych monografii (m.in. Wojtak 2008; Skowronek 2013; Володина ред. 2008; Коряковцева 2016; Рацибурская 2016) oraz medioznawcy (por. m.in. Bralczyk, Majkowska 2000; Pisarek 2000; Солганик (сост.) 2007; Добросклонская 2008). Zob. również Pstyga (1998; 1999; 2001; 2003; 2019b).

² Powszechne w środowisku mediów masowych (Loewe 2018) rozróżnienie terminologiczne *dyskurs medialny* vs. *dyskurs prasowy* nie uznaję za ostre przede wszystkim ze względu na multimedialność, aczkolwiek pierwszy z nich jest zdecydowanie najszerszy. Przyznaję też, że każda analiza tekstu medialnego musi uwzględniać specyfikę określonego medium (zob.

jeden z dyskursów medialnych/ prasowych, oraz analiz przekładoznawczych. W tym wypadku należy zaznaczyć, że „specyfika przekładu i przeniesienie tekstu na grunt innego języka, kultury, wymaga od odbiorcy znacznie szerszej perspektywy badawczej dwutekstu, odpowiadającym badaniom całej przestrzeni międzytekstowej” (Pstyga 2019a: 11 i n.).

Sposób funkcjonowania struktur językowych w polskim i rosyjskim dyskursie medialnym dowodzi podobieństw, na które wpływ mają także kontakty międzyjęzykowe, doświadczenia kulturowe, potrzeby komunikacyjne poszczególnych społeczności językowych oraz aktualne strategie komunikacyjne zakładające pewną otwartość komunikacji międzyludzkiej. Otwartość komunikacji i ukształtowana w latach 90. sytuacja komunikacyjna sprzyja liberalizacji oraz demokratyzacji w sferze języka, wyraźnej ekspresywizacji (brutalizacji czy wulgaryzacji, jak piszą inni), aczkolwiek widoczne są też przeciwstawne im tendencje: okcydentalizacja, internacjonalizacja, terminologizacja i intelektualizacja języka ogólnego z dominującą rolą analogii w każdym wymiarze.

W dynamicznej rzeczywistości językowej oraz pozajęzykowej zmianie ulega także poczucie językowe użytkowników wybranych języków słowiańskich, co oznacza płynność granic między staranną odmianą języka literackiego (ogólnego) a językiem potocznym i odmianami niższymi (Gajda 1993; 2000; 2017; Furdal 1995; Pstyga 2003; Lubaś 2009; Piotrowicz, Witaszek-Samborska, Skibiński red. 2011; Maćkiewicz 2017; Костомаров 1994; Крысин 1997; Земская 2003; 2014). Z tego powodu za bardziej adekwatne od lat 90. uznawane jest pojęcie standardu językowego (Gajda 1993; Furdal 1995; Скляревская 1994), interpretowane jako skodyfikowana odmiana języka ogólnego, używana przez szeroki krąg rodzimych użytkowników danego języka jako wersja wzorcowa. Konsekwencją wskazanych procesów jest stopniowy zanik dystansu między normą a uzusem, a także nowe podejście do zagadnień normy, odwołujące się do rozróżnienia normy wzorcowej i standardowej (użytkowej) oraz pojęcia normy komunikacyjnej, rozumianej pragmatycznie (por. m.in. Cegiela 1996; Grybosiova 1999; Lubaś 2009; Gajda 2017; Kłosińska 2017; Maćkiewicz 2017)³. Złożoność uwarunkowań pragmatycznych podkreślają także rosyjscy

---

Witosz 2012; Skowronek 2018), niezależnie od jego multimodalności. Do tego rozróżnienia powrócę jeszcze w dalszej części rozdziału.

³ Cegiela stwierdza, że „obie normy zasadniczo różnią się od siebie kryteriami poprawności aktu komunikacji. [...] Ocena zachowania komunikacyjnego z punktu widzenia normy

badacze (por. m.in. Земская 1992; 2003; Костомаров 1994; Коряковцева 2016). Jelena A. Ziemska stwierdza, że w nowej rosyjskiej sytuacji językowej „норма не запрет – а выбор” (Земская 2003: 245, 250–251). Norma nie może być zatem sprowadzana do systemu zakazów czy nakazów, jest ona bowiem kwestią wyborów dokonywanych przez mówiącego w określonej sytuacji komunikacyjnej, za które ponosi on odpowiedzialność.

Pragmatyczne kryterium sprawności i skuteczności aktu komunikacji staje się więc nadrzędne, a pragmatyczna i dynamiczna postawa wobec zjawisk językowych oraz wypadków użycia języka pozwala na ocenę tych faktów nie wyłącznie w kategoriach poprawnościowych (w kontekście zgodności z regułami systemu językowego), lecz w kategoriach adekwatności do sytuacji i estetyki wypowiedzi oraz skuteczności aktu komunikacji, zwłaszcza w komunikowaniu medialnym. Stanisław Gajda w artykule *Media – stylowy tygiel współczesnej polszczyzny*, w którym zwraca uwagę, że „za każdym z dwu podstawowych standardów – językiem literackim i ogólnym językiem potocznym – stoi określony potencjał kulturowy i komunikacyjny. [...] Oba podsystemy odmian i ich centralne ogniwa dopełniają się funkcjonalnie, są względem siebie komplementarne” (Gajda 2000: 24), wyraża jednak obawę, czy „to, co obserwujemy obecnie w mediach, nie niesie zagrożenia dla ich zrównoważonego współżycia” (Gajda 2000: 24; zob. również Bralczyk, Wasilewski 2010).

Zmieniające się poczucie językowe użytkowników współczesnego języka polskiego i rosyjskiego, podporządkowane modzie na spontaniczność i oryginalność wypowiedzi, na językową nonszalancję również w wersji oficjalnej, wpłynęło bowiem na kształt debaty publicznej i języka w mediach (por. Nowak, Tokarski 2007; Pisarek 2008a; Bralczyk 2008; Bralczyk, Wasilewski 2010; Maćkiewicz 2017; Pstyga 2017a; 2017b; Земская 2003; Володина ред. 2008; 2011; Коряковцева 2016; Рацибурская 2016; Дускаева ред. 2018). Potrzeba atrakcyjności i stosowanie wyszukanych figur retorycznych w wypowiedziach dotyczących interpretacji aktualnej rzeczywistości stały się niemal obligatoryjne. Demokratyzacja języka mediów dała szczególnie przyzwolenie na potoczność w języku mediów. Potoczność bywa bowiem

---

wzorcowej uwzględnia stopień udania aktu, nie stawiamy zatem pytania, czy jakaś realizacja jest dopuszczalna, ale czy jest udana, czy się powiodła. Ocena na poziomie normy użytkowej jest znacznie uproszczona i dotyczy wystarczalności komunikatu” (Cegiela 1996: 32).

atrakcyjna medialnie, a wulgaryzmy w wypowiedziach znanych polityków budzą większe zainteresowanie niż warstwa faktograficzna przekazu. Zdaniem Anny Lubeckiej (2008: 60) informacja ma być przede wszystkim atrakcyjna, stąd nadaje się jej taką formę i treść, aby została zauważona i miała szansę zaistnieć w przestrzeni publicznej; ma więc bawić, szokować, zniesmaczać, pomijając normy etyki, zasadę szacunku i empatii dla odbiorcy, dla pewnych prymarnych wartości. Wszystko to, jak już wcześniej stwierdził Walery Pisarek, sprawia, że „rozmaitość stylistyczna wypowiedzi prasowych uniemożliwia zaliczenie ich języka do jakiejś jednej odmiany języka narodowego, którą by można przeciwstawić innym jego odmianom. Język w prasie nie jest jednolity. Składają się nań języki właściwe poszczególnym gatunkom wypowiedzi publikowanych w prasie, języki różniące się niekiedy od siebie bardziej niż od języków wypowiedzi nieprasowych i niedziennikarskich” (Pisarek 1969: 28). Do wcześniej przywołanej już metafory stylowego tygla (Gajda 2000) należy dodać spostrzeżenia Marii Wojtak (2010) o mozaice głosów i polimorficzności przekazu medialnego, co pozwala mówić o otwartości oraz absorbcyjnym charakterze dyskursu medialnego i prasowego w szczególności (zob. Lisowska-Magdziarz 2011: 119; Kita 2013: 210, 239; Костомаров 1994; Дыкаева 2018), w obrębie których nadawcy posługują się językiem, jaki uznają za adekwatny do realizacji ich potrzeb komunikacyjnych.

Jak podkreśla Tomasz Goban-Klas (2008a; 2008b), komunikowanie będące podstawą ludzkiej egzystencji wymaga medium, za pośrednictwem którego przekazywana jest informacja. Komunikowanie medialne badacz uznaje więc za „podstawowy proces, który się wydarza, gdy ludzie komunikują się za pomocą mediów, także masowych, to ludzkie komunikowanie oparte na języku. Język zatem, i jego użycie jest punktem startu dla zaczęcia analizy procesu komunikowania się ludzi, a następnie, jego szczególnej formy, komunikowania masowego”.

Pisarek (2008a) w rozważaniach na temat dyskursu publicznego zauważa, że wszystko odbywa się poprzez media i dochodzi dzięki mediom do odbiorcy, a zmediatyzowane interpretacje rzeczywistości wpływają na świadomość społeczeństwa (por. Pisarek 2016). Goban-Klas stwierdza wręcz, że „już dzisiaj nic co medialne nie jest nam obce” (Goban-Klas 2005: 44; por. także Griffin 2003; McQuail 2007). We współczesnym społeczeństwie zmediatyzowanym, jak pisze, „media tworzą («produkuja») swoistą rzeczywistość wirtualną” (Goban-Klas 2005: 43), co jest możliwe dzięki globalnej sieci

telekomunikacyjnej. Media masowe, w tym prasa, tworzą więc „forum, na którym sprawy powszechne, zarówno narodowe jak i międzynarodowe, mogą być publicznie prezentowane i roztrząsane” (Goban-Klas 2005: 25).

Jak definiowany jest zatem współczesny dyskurs medialny oraz (stosowany w pracy niekiedy zamiennie) dyskurs prasowy, *de facto* składające się na dyskurs publiczny?

Pojęcie publicznego dyskursu medialnego rozumiem jako nadrzędne dla innych dyskursów: prasowego, internetowego, telewizyjnego i radiowego (por. Żydek-Bednarczuk 2013: 191 i n.; Skowronek 2018; zob. również Gajda 2000; Wojtak 2010; 2015; Kita 2013). Według Urszuli Żydek-Bednarczuk (2013: 188): „Dyskurs medialny jest [...] zdarzeniem komunikacyjnym, któremu towarzyszą okoliczności społeczne, kulturowe, polityczne. Jest on jednocześnie narzędziem praktyk społecznych i sprawowania władzy. Definiujemy go głównie za pomocą czynników kontekstualnych, a nie strukturalnych. Dyskursy są otwartymi zbiorami wypowiedzi, odnoszącymi się do siebie i powiązаныmi ze sobą tematami, gatunkami i funkcjami”. Wojtak (2010: 17) uznaje, że dyskurs to „sposób zorganizowania ludzkiej aktywności, a więc także praktyki komunikacyjnej określonej społeczności (wspólnoty), która w trakcie różnorodnych interakcji ustala i uzgadnia istotne dla siebie treści, konserwuje stosowne scenariusze zachowań komunikacyjnych oraz reguły ich wypełniania za pośrednictwem wypowiedzi (i/lub środków niewerbalnych)”. Analiza stosowanych w tekstach medialnych środków językowych (zarówno typowych dla dyskursu medialnego, uwzględniając przy tym określone medium, odmianę medialną, gatunek, jak i rozpatrywanych w konkretnym (kon)tekście – jako konkretne realizacje tekstowe) wymaga jednocześnie uwzględnienia uwarunkowań społeczno-kulturowych i politycznych – w ramach komunikowania publicznego (Żydek-Bednarczuk 2005; Piekot 2006; Pisarek 2008b; Wojtak 2010; Gajda 2017).

Należy przy tym zauważyć, że wprawdzie tekst i dyskurs sytuują się na różnych poziomach, to jednak dyskurs stanowi kategorię, która umożliwia analizę konkretnych realizacji tekstowych jednostek użytych w określonym kontekście społeczno-kulturowym. Jak zauważa Żydek-Bednarczuk (2005: 268), „w każdym dyskursie realizowane są teksty”, nie ma więc między nimi ostrych granic⁴. Na temat zderzenia pojęć *dyskurs* i *tekst* wypowiada

---

⁴ Pierwszą monografią przedstawiającą podejście dyskursywne wobec tekstów w prasie jest opracowanie Piekota (2006).

się Gajda. Zdaniem badacza próby ich definicyjnego rozgraniczenia nie wydają się przekonujące (zob. Gajda 2017: 18). Sama zaś „kategoria dyskursu, przekraczając granice tekstu nakreślone przez strukturalizm, zyskała status inter- czy transdyscyplinarny” (Gajda 2017: 18). Gajda podkreśla przy tym, że komunikacyjny i językowy wymiar dyskursu publicznego nie należy do tych aspektów, na które zwraca się uwagę; dominuje bowiem epistemiczna i aksjonormatywna strona dyskursu.

W ramach lingwistycznych badań nad tekstem⁵ i dyskursem (tekstologii) Jerzy Bartmiński (1998: 18–19) dostrzega, że *tekst* i *dyskurs* nie są synonimami, ponieważ „z pojęciem *dyskursu* należałoby wiązać ciąg wypowiedzi (użycia tekstów w aktach mowy) składających się na proces komunikacji językowej”. Uznając zaś odrębne reguły organizacji tekstu, Bartmiński przyjmuje, „że tekst jest to ponadzdaniowa jednostka językowa, makroznak, mający określone nacechowanie gatunkowe i stylowe [...], poddający się całościowej interpretacji semantycznej i komunikatywnej, wykazujący integralność strukturalną oraz spójność semantyczną i podlegający wewnętrznemu podziałowi semantycznemu, a w przypadku tekstów dłuższych – także logicznemu i kompozycyjnemu. W tym sensie tekst nie jest tylko konstrukcją jednostek językowych (wyrazów, zdań), lecz *produktem języka* (w sensie przyjmowanym przez Bogusławskiego 1978), produktem o złożonej, *polifonicznej* strukturze” (Bartmiński 1998: 17).

Tę perspektywę badawczą dyskursu i tekstów medialnych warto uzupełnić o ustalenia badaczy rosyjskich zawarte w najnowszej syntezie z zakresu mediolingwistyki – słowniku *Медиалингвистика в терминах и понятиях* (Дускаева ред. 2018)⁶. Hasło *медиа́текст* zawiera bogate informacje, z których warto przywołać fragment: „В современных медиалингвистических исследованиях делается акцент на деятельностно-процессуальном, праксиологическом подходе к изучению *Медиалингвистики* (Дускаева 2014; Чернышова 2015), в связи с чем основным стал взгляд на текст как социальное коммуникативное действие, осуществляемое в рамках того или иного вида речевой деятельности” (Дускаева ред. 2018: 74). Ludmiła R. Duskajewa, autorka hasła, w posumowaniu wypunktowuje kilka

---

⁵ Syntezę ujęć klasycznych przedstawia m.in. Dobrzyńska (1993), Wilkoń (2002), Winokur (Винокур 1993).

⁶ Słownik zawiera odrębne hasło *Медиалингвистика в Польше*.

ważnych właściwości tekstu medialnego: przede wszystkim badaczka ujmuje tekst medialny jako fragment przestrzeni komunikowania medialnego, w którym środki językowe wyróżniają się specyficznymi cechami, ujawniając się w relacjach syntagmatycznych i paradygmatycznych z innymi tekstami; podkreśla, że tekst medialny jest zdarzeniem komunikacyjnym i społecznym; jest nośnikiem różnorodnych informacji, a przede wszystkim jest jednostką komunikacji: „*Медиатекст* – это коммуникативная единица, оказывающая эффективное речевое воздействие, ориентированная на предшествующий коммуникативный опыт в этой среде и на последующее ее восприятие гипотетическим адресатом; хотя целостность медиатекста как коммуникативной единицы обеспечивается целеориентированностью авторского замысла (авторской смысловой позиции), текстовая материя пронизана многослойностью речевых партий, так что композиция разворачивается как последовательность диалогических и полилогических субинтеракций” (Дускаева ред. 2018: 76). Podstawą tych ustaleń są wcześniejsze rozważania na temat kompozycji tekstu włączające multimodalność, dialogowość tego specyficznego zdarzenia komunikacyjnego, a także na temat dyskursywnego podejścia do tekstu medialnego, które skupia uwagę badaczy na międzytekstowych relacjach (związках) syntagmatycznych (гипермедиатекст, совокупный медиатекст, макромедиатекст, сверхмедиатекст). Omówienie zagadnień statusu, wieloaspektowości oraz typologii tekstów medialnych zawiera również wydana również w 2018 roku monografia wieloautorska *Медийный текст: социальные практики, технологии, теории* (Полонский, Казак ред. 2018). Andriej Połonskij (Полонский 2018: 10), odnosząc się do rzeczywistości tekstowej w mediach, dostrzega szczególny status tekstu medialnego we współczesnej kulturze. Konsekwencje takich ujęć i postaw dziennikarzy, świadomych swych kompetencji i twórczo wyzyskujących tkwiące w języku możliwości, widoczne są również w zakresie genologii.

Dyskurs prasowy stanowi zatem tę część publicznego dyskursu medialnego, która wyróżnia się ze względu na medium, gatunkowe i tematyczne zróżnicowanie tekstów oraz ich walory językowe. Uniwersum tekstowe dyskursu prasowego (sformułowanie Małgorzaty Kity 2013: 214) jest bardzo zróżnicowane i – jak zauważają specjaliści (Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006; Wojtak 2010; 2008; Kita 2013; Maćkiewicz 2018; Казак 2018; Тырыгина 2010) – potwierdza brak czystych gatunków prasowych (mówi się

o gatunkach hybrydycznych i wzorcach alternacyjnych) oraz stopniowość (por. Kita 2013: 215) kwalifikacji przynależności poszczególnych tekstów do klasycznie wyodrębnianych gatunków i rodzajów prasowych (dziennikarskich w terminologii Wojtak).

Dyskurs prasowy i jego konteksty przekładowe zasadniczo stanowią podstawę niniejszego opracowania, zwłaszcza w odniesieniu do materiału egzemplifikacyjnego. Jednakże teksty wyjściowe, które są poddawane translacji, pochodzą nie tylko z tradycyjnej prasy rosyjskiej (drukowanej i wersji elektronicznych), lecz również z wydań wyłącznie cyfrowych oraz portali internetowych, co dodatkowo uzasadnia stosowanie szerszego terminu, jakim jest dyskurs medialny. Ponadto czasopismo „Forum” funkcjonuje również w podwójnym wydaniu: w wersji drukowanej oraz cyfrowej. Uzasadniona jest więc propozycja terminologiczna Bożeny Witosz (2012), która mówi o *tekście wielomedialnym*, funkcjonującym – dodajmy za Iwoną Loewe (2018: 21–23) – w środowisku mediów masowych (mediosferze, a właściwie mediosferach). W różnorodności owej mediasfery: tekstów wielomedialnych i wielokodowych (multimedialnych i multimodalnych) ugruntowuje swą pozycję kolejny termin: *tekst medialny – mediotekst* (Skowronek 2013; 2018; Loewe 2018; Ślawska 2018; Дускаева 2018). Bogusław Skowronek (2018) wprawdzie uznaje technologię medialną za skuteczne kryterium wyodrębniania odmian medialnych (np. prasowej odmiany medialnej), jednak przyznaje, że „w dzisiejszych warunkach funkcjonowania mediów i rozwoju całej technokultury klasycznie rozumiana – wyizolowana – technologia medialna w większości wypadków straciła swą moc opisową i walor porządkujący. [...] w kontekście kultury konwergencji, czyli zjawisk łączenia mediów oraz form ich użytkowania, pojęcie «medium» zaczyna już swobodnie funkcjonować bez absolutyzowania aspektu technologicznego”.

Wybór określonego medium i konwergencja mediów (multimedialność) stały się więc podstawą nowej propozycji typologii genologicznej tekstów składających się na dyskurs prasowy (dotychczasowe rodzaje w ramach gatunków prasowych bądź gatunków dziennikarskich) i medialny. Autorzy zaproponowanej w 2006 roku typologii tekstów medialnych (Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006) za główne kryterium przyjmują miejsce publikacji i wyróżniają odmianę prasową, radiową, telewizyjną oraz internetową. Ich zdaniem: „Gatunki dziennikarskie występują w obrębie poszczególnych rodzajów, przenikają się wzajemnie bez szkody dla tekstów [...]. [...] Dzięki

rozwojowi mediów, w sposób naturalny, gatunki prasowe zostały zastosowane w mediach elektronicznych: radiowych, telewizyjnych, internetowych, w niewielkim stopniu odchodząc od sztywnych reguł, ponieważ dostosowały się do nowej formy przekazu” (Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006: 33; na temat gatunków zob. Wojtak 2008; Kita 2013; Loewe 2013; 2018). Loewe dostrzega szeroki zakres pojęcia *mediotekstu*. Zdaniem badaczki „[...] mediotekstem jest ten, który:

- 1) zaistnieje w medium masowym, został dla niego przygotowany, a także przez użytkowników tego medium jest spodziewany kulturowo;
- 2) zostaje wytworzony z przeznaczeniem do upublicznienia za pomocą medium masowego;
- 3) zostaje wytworzony zawodowo przez pracownika redakcji medium masowego [...];
- 4) jest formą komunikacji jednostkowej zainicjowanej za pomocą mediów technicznych⁷ [...];
- 5) jest multimodalny” (Loewe 2018: 23).

Zakres terminów *tekst medialny* i *tekst prasowy* (w niniejszym opracowaniu również stosowanych wymiennie) dookreśla też Marija Kazak: „Термин «медиа́текст» [...] используется в качестве родового по отношению к серии традиционных и новых обозначений: публицистический текст, газетный текст, радио- и телетекст, сетевой текст, гипертекст, рекламный текст и т.п. [...] Однако в качестве обобщающего термина медиа́текст закрепился именно за текстами, функционирующими в массовой коммуникации. [...] Признание коммуникативно-дискурсивной сущности медиа́текста вводит его в круг всех гуманитарных наук и делает открытым по отношению к участникам коммуникативной деятельности и среде его существования” (Kazak 2018: 24–25).

Problem ten łączy się niewątpliwie z funkcją poszczególnych tekstów. Publicystyka z wyraźnie zaznaczoną oceną i stosunkiem nadawcy do rzeczywistości nie jest bowiem pozbawiona wartości informacyjnej. Jest to problem szczególnie istotny z perspektywy przekładu tekstów medialnych, ponieważ doniesienia o obcej rzeczywistości i opiniach, o cudzym punkcie widzenia pozwala na szerokie ujęcie publicystyki ze znacznym zróżnicowaniem gatunkowym (od artykułu, felietonu, eseju, komentarza, po reportaż,

---

⁷ W tym miejscu autorka odwołuje się do pracy Stöckla (2015).

korespondencję czy wywiad jako gatunek pograniczny). Uwzględniając zaś możliwość modyfikacji (lub zmiany) funkcji tekstu przełożonego⁸, można traktować je również jako element rozrywki.

Badacze mediów mówią więc o wielości dyskursów medialnych⁹, w tym prasowych, wielowymiarowych, krzyżujących się, dynamicznych, z bogatą aksjologią, zróżnicowaniem językowym i otwartością – stosownie do potrzeb komunikacyjnych i atrakcyjności medialnej (zob. Gajda 2000; Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006; Piekot 2006; Kita 2013; Wojtak 2015; Skowronek 2018; Добросклонская 2008), w których „stosunek nadawcy do rzeczywistości przejawia się jako sposób obrazowania i ekspresji, co wiąże się ze stylistycznym ukształtowaniem tekstu” (Kita 2013: 215).

Pisząc o języku w mediach, ale i mediach w języku, o językowym zachowaniu się komunikacyjnym, Pisarek (2000), podobnie jak inni specjaliści z zakresu komunikowania medialnego, stwierdza, że „jest ono swoistą odmianą zachowania się, w której sens symboliczny dominuje nad rzeczowym. Intencjom mówiących i piszących podporządkowany jest dobór słów i sposobów budowania z nich tekstów. [...] Dziś retoryka więzi fatycznej w stanie bezwzględnej konkurencji nadawców wymaga mówienia i pisanie w swoisty sposób o sprawach interesujących możliwie dużą publiczność. Całość zabiegów służących funkcji fatycznej i ze względu na nią determinujących to, o czym i jak się będzie w mediach mówić i pisać, nazywa się mediatyzacją. W nauce o komunikowaniu masowym pojęcie mediatyzacji znalazło dotychczas zastosowanie głównie w analizach treści mediów. Przez mediatyzację rzeczywistości i różnych dziedzin życia rozumie się ich szczególną deformację. Refleksja nad swoistością języka w mediach prowadzi do wniosku, że w pełni uzasadnione jest rozszerzenie pojęcia mediatyzacji z planu treści na plan wyrażania. Mediatyzacja języka w tekstach medialnych – analogicznie do mediatyzacji rzeczywistości w nich – wynika z wyobrażeń dziennikarzy, redaktorów i wydawców o gustach i zainteresowaniach ich zamierzonych odbiorców” (Pisarek 2000: 16).

---

⁸ Ponieważ monografia dotyczy przekładu tekstów medialnych, zatem wszystkie kwestie w niej poruszane dotyczą bądź bezpośrednio wynikają z międzytekstowych relacji przekładowych.

⁹ Tu z perspektywy polskiego odbiorcy widziałabym również dyskurs prasowy (ze względu na polskie źródło, jakim jest dwutygodnik „Forum”) funkcjonujący za pośrednictwem przekładu.

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-199-4